

”Ei ole keksitty sitä ammattinimikettä, mikä olisin”

Sosiaalisesti sitoutuneen taiteen tekijät ja hybridinen työ

HELI ANSIO & PIA HOUNI & MIKKO PIISPA

Taiteilijoiden osaamista hyödynnetään esimerkiksi kasvatus-, hoiva- ja hyvinvointialoilla. Osa taiteilijoista pitää osallistavan ja soveltavan taiteen projekteja sivutyönä, toisille ne ovat työn ydin. Artikkelissa tarkastellaan haastatteluaineiston kautta taiteilijan työn erilaisia muotoja, millaisia merkityksiä taiteilijat työlleen antavat ja miten he ammatinsa määrittävät. Tulokset johtavat pohtimaan myös työelämän yleistä muutosta.

.....
English summary at the end of the article

Taiteilijan muuttuva työ

Luovien alojen kasvuun ja luovan talouden merkitykseen suomalaisen yhteiskunnan kehitymisessä ja kansainvälistymisessä on kiinnitetty huomiota ministeriötasolla asti (Peltola & al. 2014; KTM 2007; OKM 2017). Viime vuosina poliittisen puheen painopiste on siirtynyt myös taiteen saavutettavuuteen ja sen hyötypotentiaaliin hyvinvoinnin edistämiseksi (STM 2015; Valtioneuvosto 2015). Julkisessa taiteen alojen rahoituksessa näitä onkin painotettu viime vuosina (esim. Suomen Kulttuurirahaston Taidetta hoitolaitoksiin -apuraha, ks. Suomen Kulttuurirahasto 2017). Taiteilijoiden työ on näiden kehityskulkujen myötä laajentunut yhteiskunnan eri toimintakentille ja erityisesti alueille, joihin ei ole totuttu liittämään taidetoimintaa. Taiteilijoilta odotetaan yhä useammin yhteiskunnallista vaikuttavuutta, liit-

tyen tyypillisesti joko talouskasvun tai hyvinvoinnin luomiseen – onkin väläytetty taiteilija-ammattin olevan yhteiskunnan palveluammatti (Pirttilä & Houni 2011). Myös taidealojen perus- ja täydennyskoulutuksessa on huomioitu niin sanottu taiteen soveltava käyttö ja taiteilijoiden työllistymismahdollisuudet yhteiskunnan eri sektoreille.¹

Taiteellisten alojen ammattijärjestöjen jäsentietoja yhdistelemällä Suomessa on laskettu olevan lähes 22 000 taiteilijaa (Rensujeff 2014, 28).² Puhtaasti taiteellisella työllä toimeen tuleminen on useille taiteilijoille vaikeaa, vaikka taiteilijat ovat keskimäärin korkeasti koulutettuja. Taidekentällä onkin tyypillistä, että taiteilijat tekevät taide-työnsä rinnalla muitakin töitä, jolloin heidän toimeentulonsa koostuu useammista lähteistä. Vain harvoilla aloilla taiteilijat saavat elantonsa edes

¹ Taidekoulutuksen kentällä suunnitellaan ja kehitetään koulutusta vastaamaan työelämän muuttuvia tarpeita (esim. Taideyliopiston alkavat erikoistumiskoulutukset, ks. <http://lavoinkampus.uniarts.fi/filerikoistumiskoulutus>).

² Tarkkaa taiteilijoiden määrää on mahdotonta arvioida. Monet taiteilijat kuuluvat useampaan taiteilijajärjestöön, jotkut taas eivät mihinkään. Syynä voi olla esimerkiksi työn tekeminen sellaisella taiteenalalla, joka ei ole vielä järjestäytynyt.

Tutkimus on toteutettu osana Suomen Akatemian strategisen tutkimuksen neuvoston Tasa-arvoinen yhteiskunta-ohjelmasta rahoitettua ArtsEqual-hanketta (hankenumero 293199).

50-prosenttisesti oman alansa taiteellisista töistä. (Herranen & al. 2013; Rensujeff 2014, 96–101.) Esimerkiksi kuvataiteilijat ja kirjailijat tyypillisesti yhdistelevät apurahoja ja taideammattiin liittyvää työtä, kuten opetusta. Taiteilijat nähdään kasvavasti omasta työllistymisestään vastuussa olevina yksityisyrittäjinä. Osa taiteilijoista kuitenkin suhtautuu penseästi ajatukseen yrittäjyydestä. (Lindström 2016; Piispa & Salasuo 2014, 105–110.) Yrittäjän lisäksi taiteilijaa on luonnehdittu prekaariksi (palkka)työläiseksi (Bain & McLean 2013; Gill & Pratt 2008; ks. myös Julkunen 2008). Prekaariuteen liittyy portfoliotulo (Paakkunainen 2007): työtä tehdään yhtäaikaissa tai peräkkäisissä työsuhteissa ja osa saatetaan tehdä toimeksiantosuhteissa, apurahoituksella tai palkatta.

Taiteilijoiden työhön käyttämä aika jaetaan tutkimuskirjallisuudessa tyypillisesti seuraavasti: taiteellinen työ, taiteelliseen työhön liittyvä työ ja muu työ (esim. Alper & Wassall 2000; Lindström 2016; Throsby 1994; Throsby & Zednik 2011). Vakiintuneiden ja täysipäiväisten ammattikuvien sijaan taiteilijat hajauttavat työaikansa taiteelliseen ja ei-taiteelliseen työhön ja yhdistävät erilaisia ammattitaitoja. Jotkut myös kieltäytyvät tekemästä jyrkkää käsitteellistä erottelua erilaisten töiden tai ammattisisältöjen välille – eli esimerkiksi määrittelemään, mikä on taiteellista työtä ja mikä ei (Haapakorpi & Onnismaa 2014; Houni & Ansio 2013; Herranen & al. 2013; Piispa & Salasuo 2014). Kokoaikaisen ja ”puhtaan” taideammattilaisuuden ihanne rakoilee siis myös taiteellisen identiteetin tasolla (Piispa & al. 2015). Onkin puhuttu taiteen monialaistumisen aikakaudesta (Jokinen 2010), johon kytkeytyviä keskeisiä määreitä ovat moniammattilaisuus ja työn hybridinen luonne.

Moniammattilaisuus ja hybriditaiteilijuus

Taiteilijoiden työmarkkina-asemien yhdistelmiä ja monityösuhteisuutta (*multiple job holding*) on tarkasteltu kansainvälisellä tutkimuskentällä laajasti, niin teoreettisesti kuin empiirisesti. Taiteilijoiden työmarkkina-asemien ja tulonmuodostuksen moninaisuus on tunnistettu myös Suomessa ja sitä on käsitelty suomalaisissa tutkimuksissa ja selvityksissä (esim. Karttunen 2009; Houni & Ansio 2013; Herranen & al. 2013; Rensujeff 2014; Cronberg 2010). Tässä artikkelissa puhumme moniammat-

tilaisuudesta tarkoittaen tilannetta, jossa henkilö hyödyntää työssään useaa eri ammattitaitoa (joista vähintään yksi on taideperustainen), työskentelee samaan aikaan tai peräkkäisissä jaksoissa useilla eri ammattistatuksilla tai tekee ansiotyön ohella siihen liittyvää tai liittymätöntä, palkallista tai palkatonta muuta työtä.³

Moniammattilaisuus muistuttaa ajatusta *hybriditaiteilijasta* (Abbing 2002; van Winkel & al. 2012). Hybridiammattilaisuuden käsite on Suomessa vähän käytetty (ks. kuitenkin Vuorinen 2013; Piispa & al. 2015; Karttunen 2017). Kansainvälisessä ammatteja koskevassa tutkimuksessa hybridisaatiolla on tarkoitettu työtehtävien sisällön laajenemista: asiantuntijatyöhön liitetään esimerkiksi hallinnollisia tai johtamistehtäviä (Kurunmäki 2004; McGivern & al. 2015; Noordegraaf 2007). Varsinkin itsensä työllistävien taiteilijoiden (vapaiden taiteilijoiden, freelance-taiteilijoiden) työssä hybridisaatio tässä mielessä on hyvin tavallista. Varsinaisen taiteellisen työn ohella tehdään esimerkiksi hallinnollisia töitä, markkinointia ja rahoitushakujia, jotka voivat syödä suurenkin osan taiteilijan työajasta (Houni & Ansio 2013). Taiteilijoita koskevassa tutkimuksessa hybridisaatiolla ei kuitenkaan ole tarkoitettu ensisijaisesti tällaista työn muutosta.

Hans Abbing (2002) on kirjoittanut hybriditaiteilijoista uutena taiteilijatyypinä. Abbingin mukaan hybriditaiteilijat yhdistävät taiteellisia, taiteeseen liittyviä ja siihen liittymättömiä taitoja erilaisissa töissä. Heille moniammattilaisuus on oma valinta eivätkä he katso uhrautuvansa kuten taiteilijat, joille ”päivätyö” on välttämätön paha. Abbingin mukaan hybriditaiteilijoille joustavuus ei ole vain selviytymisstrategia (Järvensivu & al. 2014; Ojala & al. 2016) – ammattien yhtäaikaisuus ja päällekkäisyys on tietoinen ja mieleinen valinta. Abbing arvioi vuonna 2002, että hybriditaiteilijoita on vähän, mutta määrä on kasvussa.

Määrän kasvuun viittaa myös kuvataiteilijoi- ta tutkineiden Camiel van Winkelin ja kumppaneiden (2012) tutkimus. Siinä luodaan kysely- ja haastatteluaineistojen pohjalta typologia, jossa yksi tyypeistä on hybriditaiteilija. Heitä on aineistosta noin viidennes. He yhdistävät niin sanot-

³ Suomalaisessa taiteilijoita ja luovia aloja koskevassa tutkimuksessa ilmiöstä on tavallisimmin käytetty moniammattilaisuuden käsitettä (esim. Rensujeff 2014, 70). Käsite on kuitenkin hankala, koska esimerkiksi sosiaali- ja terveysalalla sillä viitataan useiden eri ammattialojen edustajien yhteistyöhön.

tua autonomista taidetyötä (omaa taiteellista työskentelyä) ja työtä taideteollisuudessa (esimerkiksi muotoilutyötä), ja samalla hämärtävät näiden välistä erottelua. Hybridisoituminen voi tutkijoiden mukaan tapahtua myös autonomisen taiteellisen työn ja yhteisöllisen tai poliittisen taidetyöskentelyn välillä.

Artikkelissamme käytämme hybriditaiteilijan käsitettä lähinnä van Winkelin ja kumppaneiden tarkoittamalla tavalla, mutta liitämme sen myös muiden alojen kuin kuvataiteen taiteilijoihin. Ymmärrämme hybriditaiteilijan diskursiiviseksi kategoriaksi, jota käytämme analysiväliseinä.⁴ Hybridi-sanana alkuperä on biologiassa ja botanikassa, joissa hybridi tarkoittaa kahden lajin risteytymästä muodostuvaa uutta lajia.⁵ Tähän nojautuen tarkoitamme hybriditaiteilijoilla taiteilijoita, jotka eivät vain tee montaa työtä tai harjoita useampia eri ammatteja vaan työtoiminnassaan *luovat uusia töiden ja ammattien yhdistelmiä*. Ydinajatuksena on siis kolmannen kategorian syntyminen "autonomisen taidetyön" ja "taiteeseen liittyvän työn" rajoja hämärtämällä, taidetta muihin ammattiosaamisiin yhdistämällä tai tekemällä taidetta uusissa konteksteissa. Sari Karttusen (2017) sanoin: "monet työtehtävät ja niihin liittyvät tiedot ja taidot sekoittuvat niin, että syntyy jotain uutta."

Karttunen (mt.) huomioi, että kansainvälisessä tutkimuksessa on käsitelty taiteilijoiden työskentelyä ns. luovilla aloilla ja näin ollen tarkasteltu erityisesti taiteen ja talouden sekoittumista.⁶ Karttusen omana tutkimuskohteena sen sijaan on hybriditeetin käsitteen soveltuvuus suomalaisten yhteisötaiteilijoiksi määrittyvien taiteilijoiden ammatilliseen toimintaan ja identiteettiin. Karttusen määritelmän mukaan yhteisötaiteilijat "tekevät taidetta ei-taiteilijoista koostuvien ryhmi-

4 Käytämme hybriditaiteilijan käsitettä ammattisosiologisena määreenä, emmekä tarkoita sillä hybriditaide-generen kuuluvien teosten tekijöitä. Hybriditaiteen käsitettä käytetään taidekentällä kuvaamaan nykytaiteen muotoja, jotka yhdistävät esimerkiksi kuvataidetta ja teknologiaa.

5 1900-luvulta alkaen hybridin käsitettä on käytetty myös kielen ja kulttuurin tutkimuksessa. Käsitteen käytön laajentaminen pannaan yleensä Mihail Bahtinin ja Homi K. Bhabhan nimiin. Tätä nykyä käsitettä käytetään erityisesti jälkikolonialistisen tutkimuksen piirissä puhuttaessa kulttuurien, kielten, kansallisuuksien ja perinteiden sekoittumisesta. (Guignery 2011.)

6 Tulkintamme mukaan tämä palautuu siihen, että tutkimuskohteena ovat olleet lähinnä kuvataiteilijat. Kansainvälisessä keskustelussa käytetty termi "applied arts" viittaa useimmiten taideteollisuuteen, ei Suomessa käytetyn soveltavan taiteen termin käsitteistöön (ks. kuitenkin Jolala & al. 2013).

en kanssa erilaisissa toimintaympäristöissä, yleensä vakiintuneiden taidelaitosten ulkopuolella (mutta toisinaan yhteistyössä niiden kanssa)". Karttusen tutkimien taiteilijoiden työssä taide sekoittuu hoiwaan, sosiaalityöhön tai poliittiseen toimintaan. He ylittävät joustavasti sektorirajoja. Hybridisoitumisesta kielii myös taiteen ulkopuolisten tavoitteiden hyväksyminen osaksi työtä. Taiteilijat kuitenkin kiinnittyvät vahvasti taiteeseen ja taiteilijanimikkeeseen sekä sisäisen palon tai kutsumuksen ajatuksiin. Tämä ei Karttusen mukaan vastaa aiempien tutkimusten tulkintaa "myyttisten" ainesten väistymisestä taiteilijan identiteetistä.

Suomessa on tehty myös lukuisia tutkimuksia, joissa käsitellään taiteilijuuden monialaistumista kuitenkin puhumatta hybridisaatiosta. Kaisa Herrasen ja kumppaneiden (2013) kuvataiteilijoiden ammattiroolia ja osaamistarpeita kartoittavan tutkimuksen nimenä on paljonpuhuva sitaatti nuorelta kuvataiteilijalta: "Pitäisi laajentaa työalaansa." Elina Jokisen (2010) tutkimuksessa uudeksi "kirjailijaihanteeksi" nousee eri kirjoittamisen lajeja ja formaatteja hallitseva "muuntautumiskykyinen ammattikirjailija". Mikko Piispan ja Mikko Salasuon (2014) tutkimat nuoret, eri alojen taiteilijat puolestaan kertoivat esimerkiksi tekemistään opetustöistä yhtäältä mielekkäänä osana omaa työnkuvaa, toisaalta hieman pakotettuna elannonhankkimisena. Kai Lehtikoinen ja Anne Pässilä (2016) eivät puhu taiteilijan hybridisyydestä vaan *hybrideistä ympäristöistä* (Bhabha 1994), joita taidelähtöinen toiminta synnyttää taiteen ja muiden alojen rajapinnoille. Taide- ja hyvinvointialojen työtä yhdisteleviä henkilöitä tutkineet Arja Haapakorpi ja Jussi Onnismaa (2014) eksplisiittisesti hylkäävät hybridin käsitteen, koska katsovat sen menettäneen selitysvoimaansa: heidän mukaansa sillä voidaan viitata "lähes mihin tahansa" tietoihin ja ei-tietoihin yhdistelemisen ja sekoittamisen muotoihin. Sen sijaan he puhuvat "ammattien laaja-alaistumisesta", jolla he tarkoittavat sekä ammatillisen tiedon muutoksia että asenteiden, arvojen ja toimintatapojen uudelleenorientoitumista. (Haapakorpi & Onnismaa 2014, 10–13; ks. myös Palonen & al. 2013.)

Tutkimuskirjallisuutta tarkastelemalla käy ilmeiseksi, että "hybriditaiteilijan" määrittely ei ole yksiselitteistä. Siihen liitetään taiteilijoiden työn arkeen kytkeytyviä erilaisia työtehtäviä ja ammatitaidon laaja-alaistumisen vaatimuksia, mutta ennen kaikkea määrittely näyttää kytkeytyvän diskurssin tasolla identiteettikysymykseen. Vincent

Descombes (2016) kuvaa identiteettipolitiikan rakentuvan jo kielellisellä tasolla, tavoissamme antaa määreitä henkilöille. ”Hybriditaiteilijuus” voikin olla ensisijaisesti diskursiivinen yritys löytää määritelmä työn muutoksen tuottamalle identiteettien uudelleenjäsenyykselle. Hybriditaiteilijan käsite nivoutuu kiinnostavasti yhteen identiteettiteorioissa 1980-luvulla alkaneen postmodernin keskustelun kanssa. Postmoderni identiteetin käsite nosti esille muun muassa etnisyyden ja sukupuolen näkökulmat määriteltäessä identiteettiä vaihtuvaksi, liikkuvaksi ja pysymättömäksi. (Gleason 1983; Lemert 2014.) Hybridin käsite on yksi tapa kuvata modernin jälkeistä irtautumista pysyvistä, selvärajaisista kategorioista myös identiteetin kohdalla.

Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset

Tässä artikkelissa tarkastelemme, millaisia moniammatillisuuden ja hybridisyyden muotoja taiteilijan työssä on paikannettavissa ja mitä nämä merkitsevät työn tekijöille. Toisin kuin aiemmassa tutkimuksessa, kiinnostuksemme kohteena ovat erityisesti taiteen sosiaaliset praktiikat. Tarkastelemme sosiaalisesti sitoutunutta (osallistavaa tai yhteisöllistä) taidetyötä tekevien taiteilijoiden moniammatillisuutta, siihen liittyviä työpolkua ja näin rakentuvaa käsitystä itsestä työn tekijänä ja toimijana.

Olemme aiemmin kirjoittaneet (Piispa & al. 2015, 155): ”Tarvitaan lisää tietoa siitä, miten taiteilijat kokevat monenlaisten töiden tekemisen ja sen merkityksen identiteetilleen.” Tässä artikkelissa pyrimme juuri tähän ja pohdimme havaintoja 2000-luvun työ- ja yhteiskuntapoliittisia virtauksia vasten. Lähtökohtana on taiteilijan työn moninaistuminen työelämän muutosten ja taiteelle asetettujen uusien tehtävien myötä. Ilmiö on todettu monissa kyselytutkimuksissa (mm. Rensu-jeff 2010; Herranen & al. 2013), ja tässä sitä lähestytään laadullisella aineistolla, tutkimusintressien mukaan rajatusta näkökulmasta. Tutkimuskysymyksemme ovat seuraavat: 1) Millaisia merkityksiä taiteilijat antavat työnsä? 2) Miten taiteilijat määrittelevät omaa ammattiaan? 3) Millainen työnäky heidän työtään ohjaa?

Aineisto ja menetelmät

Tutkimukseen haastateltiin 39 suomalaista tai Suomessa työskentelevää taiteilijaa vuoden 2016 huhtikuusta marraskuuhun ulottuvalla aikajaksolla. Haastateltavista 33 oli naisia ja 6 miehiä. Haastateltujen keski-ikä oli 44,5 vuotta. Maakunnittain haastateltavat sijoittuivat siten, että Uudelta- maalta oli suurin osa (12) ja Pohjois-Savon alueelta 10 haastateltavaa. Keski-Suomen ja Pirkanmaan alueelta oli yhteensä 10 haastateltavaa. Näiden lisäksi Pohjois-Karjalasta oli neljä, Etelä-Pohjanmaalta kaksi ja Varsinais-Suomesta yksi haastateltava. Noin kolmanneksella haastateltavista oli taidealan (mukaan lukien taideteollinen ala ja taidekasvatus) ylempi korkeakoulututkinto. Vastaavasti kolmasosalla korkein suoritettu tutkinto oli taide- ja kulttuurialan ammattikorkeakoulututkinto. Lopuilla haastateltavista oli muun alan ylempi korkeakoulututkinto (ja sen ohella usein taidealan koulutus), keskiasteen tutkinto tai sekalaista koulutusta, mutta ei tutkintoa.

Haastattelukutsussa etsittiin haastateltaviksi taiteilijoita, ”jotka työskentelevät tai ovat työskennelleet taiteen keinoin jossakin yhteisössä. Näitä yhteisöjä voivat olla työpaikat, hoitolaitokset, kuntoutusyksiköt, avohoitoyksiköt, vankilat, koulut, erilaiset oppilaitokset ja niin edelleen.” Haastattelukutsu julkaistiin esimerkiksi Facebookin Terveystta kulttuurista -ryhmässä ja Pro soveltavan taiteen tila ry -ryhmässä, joita osallistavan ja yhteisöllisen taiteen kentillä työskentelevien taiteilijoiden arvioitiin seuraavan. Kutsua levittivät myös yksittäiset toimijat, kuten eri puolilla Suomea työskentelevät läänintaiteilijat. Haastattelukutsussa kerrottiin, että ”toivomme haastateltaviksi sekä alan konkareita että vasta-alkajia” ja ”olemme kiinnostuneita onnistumisista, kuten myös vastoinkäymisistä ja epäonnistumisista”. Haastattelukutsu puhutteli potentiaalisia osallistujia ”taiteen ammattilaisiksi” ja ”taiteilijoiksi”. Käytännössä haastatteluihin tuli myös taidekasvattajiksi itsensä identifioivia henkilöitä. Osa haastateluista oli pioneereja, jotka olivat raivanneet sosiaalisesti sitoutuneelle taiteelle tilaa Suomessa jo 1990-luvulta asti.

Haastattelut olivat puolistrukturoituja teema-haastatteluja (Hirsjärvi & Hurme 2008). Haastattelurunko käsitti viisi temaattista kokonaisuutta: 1) koulutus, työhistoria ja motivoituminen, 2) käytännön työtoiminnan sisältö, 3) toiminnan tavoitteet ja vaikutukset, 4) yhteistyökump-

panit ja rakenteet sekä 5) hybriditeetti ja identiteetti. Haastattelujen kesto vaihteli 30 minuutista 1,5 tuntiin. Yksi haastattelu toteutettiin parihaastatteluna työparina työskentelevien henkilöiden kanssa. Haastattelut nauhoitettiin ja litteroitiin.

Analyysimenetelmä on aineistolähtöinen sisälönanalyysi (Krippendorf 2013). Analyysia ohjasivat tutkimuskysymykset: niiden pohjalta aineistosta etsittiin työpolun käännekohtia, työlle ja työmotivaatiolle annettuja merkityksiä ja identiteettiä kytkeytyviä määrittelyjä. Haastatteluaineistosta tuotettiin matriisi, johon tiivistettiin jokaisen haastattelun perustiedot edellä mainituista tarkastelukulmista käsin.

Tulokset

Haastattelijoiden henkilöiden pääasialliset taiteenalat jakautuivat tasaisesti teatterin, tanssin, visuaalisten taiteiden ja musiikin aloille. Tarkkoja työaloja on kuitenkin vaikea määrittää. Noin kolmannes haastatelluista yhdisti työssään useampaa taidelajia tai teki pääasiallisen taiteenlajinsa rinnalla myös toisen taiteenalan työtä. Työ ei siis vastannut perinteistä ajatusta taiteilijasta yhden taiteenalan ammattilaisena (ks. Piispa & Salasuo 2014, 28–39).

Käytännön työnään haastateltavat esimerkiksi ohjasivat taidetyöpajoja ja -tuokioita tai avoimia taidetapahtumia mitä erilaisimmille kohderyhmille, kuten erityistä tukea tarvitseville ryhmille, sote-sektorin asiakkaille tai lapsille ja nuorille. Jotkut heistä tekivät osallistavia teoksia ja esityksiä yhdessä näiden toimijoiden kanssa. Haastatellut taiteilijat työskentelivät sekä taide- ja taidekasvatusinstituutioiden sisällä että niiden ulkopuolella: esimerkiksi päiväkodeissa, kouluissa, museoissa, kulttuurikeskuksissa, kansalaisopistoissa, sairaaloissa, vanhusten hoivayksiköissä ja päivätoimintakeskuksissa sekä työyhteisöissä. Jotkut työskentelivät pää- tai sivutoimisesti opettajina erilaisissa oppilaitoksissa (taiteen perusopetusta antavat oppilaitokset, konservatoriot, ammattikorkeakoulut).

Noin kolme neljäsosaa haastateltavista työskenteli myös perinteisemmällä taidekentällä tehden itsenäistä kuvataiteellista työskentelyä, esiintyvän muusikon tai studiomuusikon työtä, musiikin säveltämistä, sanoittamista tai sovittamista, koreografian, teatteriohjaajan, näyttelijän tai tanssijan työtä tai luovaa kirjoittamista. Jotkut tekivät myös taidekentän ulkopuolista työtä satunnaisesti.

Useimpien kohdalla on mahdollista sanoa, missä ammatissa he ensisijaisesti työskentelivät. Tämä onkin jo yhdenlainen tutkimustulos. Myös haastattelijoiden työmarkkina-asemaa on vaikea esittää lukuina: työt koostuvat erilaisista pätkistä, osajaksista sekä palkkatyön, apurahakausien ja työttömyyden vuorotteluista (ks. myös Houni & Ansio 2013, jossa paikannettiin yhteensä 134 erilaista taiteilijoiden työmarkkina-asemaa tai niiden yhdistelmää).

Monilla haastateltavilla oli myös useita koulutuksen kautta hankittuja ammattitaitoja. Hyvin tyypillistä oli, että taidekoulutus oli suoritettu jonkin toisen alan koulutuksen ja työelämässä olon jälkeen, tai päinvastoin taidekoulutuksen jälkeen oli tehty toinen tutkinto. Haastateltavien taide- ja kulttuurialan ulkopuoliset koulutukset liittyivät useimmin terveys- tai sosiaalialaan, kasvatustieteisiin ja teologiaan. Yksittäisillä haastateltavilla oli koulutusta kaupalliselta alalta, luonnontieteellisiltä aloilta tai teknisiltä aloilta. Monet olivat osallistuneet taide- ja kulttuurialojen täydennyskoulutuksiin tai kursseille. Syyt toisen ammatillisen tutkinnon hankkimiseen voivat olla moninaisia. Monet taiteilijat halusivat parantaa omaa työmarkkina-asemaansa lisäkoulutuksella, toisilla tämä taas liittyi taideosaamisen laajentamiseen tarpeeseen.

Kuinka nimittää ammattilaisuuttaan

Ammattinimikkeiden rooli identiteetikertomuksessa muistuttaa erisnimen paikkaa itsensä identifioimisessa (Decombes 2016): kun ihmiset kertovat työstään, he usein pyrkivät ensimmäisenä määrittelemään jonkin ammatinimikkeen. Ammatti on haastatelluille taiteilijoille sosiaalista kansakäymistä varten luotu konstruktio, jonka epämääräisyyden monet heistä tunnistavat. Aineistomme kuvaa tätä sosiaalista rakennetta selvästi, sillä useimmat taiteilijat pyrkivät antamaan itselleen yhden tai kahden ammatinimikkeen määrittelyn kuvatakseen itseään. Varsin pian tämä identiteetin määrittely lähtee kuitenkin rapautumaan. Haastateltavat saattoivat kokea, että heidän oletetaan määrittelevän itselleen ”titteli”, johon he eivät kuitenkaan täysin kokeneet samastuvansa. Siksi ammatinimikettä saattoi seurata haastattelussa joukko täsmäntäviä määreitä. Näkökulma on yhteydessä myös hybridin diskursiivisuuteen. Moniammatillisessa työelämässä pyritään edelleen määrittelemään itseä tyydyttävä ammattitermi, vaikka yhden käsitteen löytäminen on hyvin vaikeaa.

Toinen ryhmä taiteilijoita taas kokee olevansa eräänlaisissa välitiloissa (liminaalisuus, ks. Bhabha 1994), sillä heillä on taustalla ammattinimike, mutta työn konkreettinen sisältö on muuttunut ja siten myös identiteetti liikkuu paikaltaan. Jotkut käyttävät moni- tai seka-etuliitteellä alkavia nimikkeitä (kulttuurin sekatyöläinen, musiikin moniottelija), toiset konstruoivat omia uusia tai uusvanhoja ammatillisia titteleitä (sopanhämmmentäjä, taiteen karavaanari, pelimanni, taiteilijakummi), koska eivät koe olemassa olevia nimikkeitä sopiviksi. Tämä moninaisuus vahvistaa tulkintaa haastateltavien tarpeesta löytää itseään kuvaava nimike. Samalla se haastaa hybriditaiteilijan käsitteen mahdollisuudet tavoittaa työelämän todellisuus. Joidenkin työ tuntuu pakenevan kaikkia ammattinimikkeitä, ja yksi haastatelluista toteaa: ”ei ole keksitty sitä ammattinimikettä, mikä olisin.” Olemassa olevat ammattikategoriat ovat kuitenkin niin vahvoja, että haastateltavat tuntuvat vaistomaisesti vähintään vertailevan itseään niihin.

Haastateltavien kokemus omasta ammatistaan voi perustua koulutukseen ja sen tuottamaan pätevyteen tai muiden (yleensä työnantajan) antamaan nimikkeeseen. Ammatillisten käsitteiden myllerryksessä jotkut haastateltavat ovat kokeneet tärkeäksi esimerkiksi työsopimukseen kirjatun yhteisötaiteilijan nimikkeeseen, koska se merkitsi virallisen tunnustuksen saamista omalle yhteisötaiteilijuudelle. Toisaalta ammattinimike voi perustua myös lähes kokonaan itsemäärittelyyn.

Tällä hetkellä kirjoitan titteliin, että näyttämötaiteilija, kouluttaja. Se on nyt se, missä olen tällä hetkellä. Ne pystyn laittamaan joka paikkaan. Siinä haluan korostaa sitä, että olen taiteen puolelta tulossa, ja se on se minun platform, missä minä operoin. Kun olin konsulttifirmassa enemmän töissä, nii joihinkin paikkoihin käytettiin taidevalmentaja-otsikkoa taikka pelkästään valmentajaa tai muuta, mutta tuntui, et se ei kerro totuutta siitä, mikä se mun pohja kuitenkin on.

Haastateltava haluaa painottaa edustavansa taidemaaailmaa silloinkin, kun toimii muilla sektoreilla. Hän on valinnut tittelin, jonka pystyy ”laittamaan joka paikkaan”. Taiteilija on monelle haastateltavalle tällainen yleisnimike, josta monet haluavat pitää kiinni ja sen kautta korostaa, että kaikki heidän tekemänsä työ on taiteellista työtä. Jotkut taas arvioivat, että taiteilija-nimikkeeseen käyttö ”antaa väärän mielikuvan”. Jotkut olivat todenneet, että eri työkontesteissa voi olla suotavaa käyttää itsestään eri ammattinimikkeitä:

Opettajana olen [työllistynyt hyvin], joo, teatteriopettajana. Se on kauheen selkee ammattinimike. Sen kautta työllistyy. Nyt vaan itse haluaa jotenki laajentaa sitä osaamista (...), voisinhan mä myydä itteeni teatteriopettajana johonki organisaatioonki, mut on helpompi olla joku esiintymistäidon valmentaja (...) Kyllä mä koen, että se pitää osata kääntää, se kulma löytää.

Omalla osaamisella pelataan kielipeliä, jolla sisältöosaaminen kuvataan taktisesti sopivilla termeillä. Ammattinimikkeiden yhdistäminen voi tuottaa ongelmia mutta olla myös mahdollisuus. Mahdollisuutena sen näkevät ne haastateltavat, jotka tunnistavat erilaisten asioiden yhdistämisen omana vahvuutenaan: ”mulla on kaksi alaa käyneet vuorovaikutusta ja kädenvääntöä monen vuoden ajan. (...) Minua on aina seurannut se, että yhdistää kahta epäilmeistä alaa tai sisältöä.” Vaikka haastateltava kuvaa kahden koulutuksen välistä liikettä ”kädenväännöksi”, hän määrittelee näiden yhdistämisen olevan juuri itselleen ominaista.

Ammattitermien moninaisuus osoittaa selkeästi taiteilijoiden työn moninaistumisen ja avaa osaltaan reittiä tutkia identiteettiä. Tämän pohjalta on mahdollista sanoa, että haastateltavien identiteetti muotoutuu työn projektiluontoisuuden kautta. Bojana Kunst (2015) kirjoittaa tästä taiteilijan ajan problematiikasta, jota hän nimittää projektimaiseksi ajallisuudeksi (*projective temporality*). Haastateltuaineistossa seuraava onkin tyypillinen lausuma: ”Se ei ole vain sitä, että teen omaa työtäni plus jotain sivutyötä, vaan on ollut koko ajan kaikenlaisia projekteja.” Monet identifioivat nimikkeet ohjaavat taiteilijaa rakentamaan identiteetin moninaisuutta ja samalla ne kertovat taiteilijan työn ajallisuudesta ja väliaikaisuudesta. (Kunst 2015; Descombes 2016.)

Työpolkujen käännekohtat

Sitä, kuinka haastateltavien monenkirjavat koulutus-, osaamis- ja työelämäkokemukset olivat johdattaneet heidän nykyisiin töihinsä, voidaan kirkaistaa tarkastelemalla työpolkujen käännekohtia. Elämäkulku vaikuttaa retrospektiivisesti kerrottuna usein selkeämmältä ja narratiivisemmalta kokonaisuudelta kuin mitä se todellisuudessa on. Kun haastattelukysymysten kautta pyydetään haastateltavaa kertomaan, miten hän on työssään tullut nykyiseen tilanteeseen, se houkuttaa kertomaan elämästä eheänä tarinana tai ”polkuna” (Hänninen 2000). Elämänsä pohtiessaan ihmiset paikantavat usein myös käännekohtia, jotka ovat vaikuttaneet myöhempään elämään poikkeuksellisen paljon. Käännekohtien kautta elämä ”tari-

nallistuu” (mt.) ja pirstaleinen työelämä voi näyttäytyä koherentimpana. Varsin tyypillistä on nähdä tällaisia käännekohtia uraan ja työhön liittyen. (Piispa & Salasuo 2014, 21–27; Houni 2000.)

Haastateltavien puheessa oli paikannettavissa neljäntyyppisiä työpolun käännekohtia. Ensinnäkin työuraan liittyneet *sattumat* ja ajautumiset olivat joillakin haastateltavilla käännekohtien vaikuttimina. Toisilla käännekohta paikantui *opintoihin*: esimerkiksi opiskeluaikainen aktivismi oli herättänyt halun työskennellä yhteiskunnallisten teemojen kanssa. Kolmanneksi henkilökohtaiset *tragediat* tai ongelmat olivat toimineet käännekohtien vaikuttimina. Monilla sairastuminen tai tapaturma oli asettanut haasteita työkyvylle, jolloin työorientaatio oli mietittävä uudelleen. Neljänneksi käännekohtien vaikuttimena oli muutamilla *pakko*. Tyypillisesti tämä oli tilanne, jossa omaa työntekoa oli mietittävä uudelleen elannon hankkimisen vuoksi. Jotkut haastateltavat olivat haastateltuhetkellä prosessissa, joka jälkikäteen tarkastellessa saattaa muotoutua työpolun käännekohtaksi – haastateltava oli esimerkiksi aloittanut hoitoalan opinnot taidekoulutuksen rinnalle.

Noin joka toisen haastatellun elämänsä käännekohdat yhdistyivät jonkinlaiseen oivallukseen. Oivallukset kumpusivat usein edellä mainituista, ”konkreettisesti” elämänsä kulkuun vaikuttaneista tekijöistä. Oivaltamisen hetket, eräänlaiset epifanijat (Denzin 1989; Piispa & Salasuo 2014, 83–87), vahvistivat käännekohtaa myös henkisesti. Oivalluksen seurauksena oli monilla se, että karttuneet osaamisalueet yhdistyivät luontevasti. Tällaiset käännekohdat vahvistivat taiteilijoille kokemusta moniammatillisuudesta myönteisenä asiana (Abbing 2002). Esimerkiksi taiteellinen ja ei-taiteellinen koulutus tai harrastukset sulautuivat ja tuottivat oivalluksen siitä, miten omaa työtä voisi kehittää tai viedä uusille urille. Oivallukset kytkeytyivätkin usein siihen, että vanhat kategoriat (esimerkiksi taiteen tai tietyn taiteenalan) olivat jäykkiä, eikä niillä operoidessa omaa tilaa, ”kutsumusta” (ks. myös Piispa & Salasuo 2014, 78–83) tai yksinkertaisesti elantoa ollut mahdollista löytää. Samalla työlle alkoi löytyä myös uusia merkityksiä.

Työnäky – motivoituminen yhteisölliseen taidetyöhön

Seuraavassa tarkastelemme haastateltavien työnsä antamia merkityksiä. Käytämme teologisesti tutkimuksesta tuttua *työnäyn* käsitettä (Seppälä

1997; Kettunen 2001; Yeung 2007) kuvaamaan haastateltavien käsitystä työnsä tarkoituksesta tai perustehtävästä. Työnäyn käsite viittaa yksilöllisen tason motivaatiotekijöiden lisäksi myös työlle ajateltuun ideologiseen perustaan, eräänlaiseen oman työn politiikkaan.

Suuri osa haastatelluista taiteilijoista kertoo keskeiseksi motivaatioksi työnsä kiinnostuksen *ihmisten parissa* työskentelyyn. ”Ihminen” näyttäytyy haastateltavien puheessa filosofisena käsitteenä: hän on eräänlainen ”maallikko” tai ”jokamies”. Joissain haastattelussa sanaa tarkennetaan täydennyksellä ”erilaiset ihmiset”. Tulkintamme mukaan tällä korostetaan ihannetta tasa-arvoisesta, hierarkioista vapaasta kanssakäymisestä taiteen äärellä sekä tarvetta tavoittaa muitakin kuin taiteen ja kulttuurin vakioyleisöä. Haastateltavat kuvaavat kiinnostusta ihmiseen esimerkiksi seuraavasti:

Meillä on vielä norsunluutornitaiteilijat, jotka lähtee siitä lähtökohdasta, että tärkeää on se, mitä minä itse tuotan ja mitä minä esitän. Ja sillä kohtaa tulee vasta ne ihmiset kuvaan kun ne katsoo mun maalausta tai veistosta. (...) Minä näen, että kyllä se ihminen kuitenkin on kaikkein tärkein. (...) Ihminen tarvitsee ihmistä, ja jos taide voi siinä olla sen kohtaamisen välineenä, niin se on mitä loistavinta.

Sitaatissa haastateltava konstruoi ”perinteisen taidemaailman”, jossa kuvataiteilija on tekijä ja yleisö vastaanottaja ja jota luonnehtii näiden toimijoiden vuorovaikutuksen puute. Tätä rakennetta useat haastateltavat pyrkivät rikkomaan.

Ihmisten kohtaamisesta ja vuorovaikutuksesta kumpuavaa työnäkyä käsitteellistetään haastatelluissa kahdesta näkökulmasta. Yhtäältä se liittyy ihmisten *auttamiseen*, toisaalta siihen, kuinka nämä kohtaamiset ovat *palkitsevia* myös taiteilijalle itselleen. Auttamisesta valaisee seuraava lainaus:

Semmonen esiintyjän identiteetti, mikä mulla ehkä aikasemmin oli, on menny takaa-alalle ja sit on tullu muita auttava rooli tai identiteetti nyt enemmän. Eniten nautin siitä, jos jollain on joku ongelma, mihin saa tuoda näkökulman tai auttaa, vaikka esiintymisjännitys.

Myös elämysten ja hyvän mielen tuottaminen, opettaminen, valmentaminen ja ohjaaminen asetuvat auttamisprosessin kehykseen. Jotkut haastateltavat haluavat opettamisella ja ryhmien ohjaamisella välittää eteenpäin taiteeseen liittyvää tietotaitoaan tai kokemustaan. Auttaminen voi sijoittua myös terapeutin viitekehykseen. Kuudella haastateltavista oli koulutusta eri taideterapioiden

alalta, joskaan kaikki heistä eivät haastatteluhetkellä työskennelleet terapiakontekstissa vaan hyödynsivät terapeutista osaamista muussa osallistavassa taidetoiminnassa.

Haastatellut taiteilijat korostivat, että auttaminen tai ohjaaminen ei tapahdu ylhäältä alaspäin vaan vastavuoroisuuden pohjalta. Esimerkiksi osallistavia taideryhmiä ohjaavan taiteilijan työnäköynä voi olla jokaisen yksilön kuulluksi tulemisen mahdollistaminen, onnistumisen elämysten tarjoaminen tai taidetoimintaan osallistuvien oman potentiaalinsa tukeminen. Olennaista on, että taiteilija ei ole ”tähti” vaan mahdollistaja: ”että saa ikään kuin ihmisten äänen kuuluviin, se on mulla se tärkeä asia.”

Toinen haastatteluissa esiintyvä näkökulma ihmisten kohtaamiseen ja vuorovaikutukseen on sen palkitsevuus taiteilijoille itselleen. Taiteilijat kuvaavat ihmisten kanssa työskentelyn olevan antoisaa ja jopa terapeutista. Erityisesti taiteilijoita innostaa taidetoimintaan osallistuvissa ihmisissä tapahtuvien myönteisten vaikutusten havaitseminen:

Nämä kehitysvammaisten bändiryhmät, niin se aito ilo, mikä heillä syttyy tästä musiikin tekemisestä, niin siitä vois monet ottaa sitten ihan ammattiopiskelijatkin mallia, että miten pystyy nauttimaan täysin rinnoin omasta soittamisesta ja tekemisestä. Saa tosi hyvälle tuulelle, on tosi palkitsevaa, kun saadaan joku homma onnistumaan.

Auttaminen ja autetuksi tuleminen on siis vastavuoroista. Toki jotkut haastateltavat huomioivat, että ihmisten kanssa työskenteleminen voi olla myös raskasta ja turhauttavaa, kun kohtaamiset ja ihmisten vaatimukset kuormittavat, osallistaminen ei onnistu tai tavoitteet eivät toteudu. ”Etä mä saan sen hyvinvointivaikutuksen aikaiseksi, niin se meinaa tehdä minut pahoinvoivaksi”, kommentoi eräs haastateltu.

Ihmisten kohtaamisen ohella taiteilijat kertoivat työllään olevan *taidepoliittisia motiiveja*. Ensinnäkin haastateltavat haluavat *edistää taiteen ja taideharrastusten saavutettavuutta* viemällä taidetta eittotuttuihin paikkoihin tai tuoda uutta yleisöä taiteen äärelle. Tässä jotkut kokivat olevansa ”taiteen lähetystyötehtävissä”.

Kyllä itse asiassa yks ihan oikeesti on isoista tavoitteista se, että tanssitaide olis saavutettavampi. Kyllä mä ihan aktiivisesti aattelen, jos aattelee uusia projekteja, että miten sais sellaisia ihmisiä saavutettua, jotka vielä ei oo vaikka nähnyt tanssitaideita, ei harrasta tai näin.

Taidepedagogisissa konteksteissa (kuten taiteen perusopetuksen oppilaitoksissa) työskenteleville oli erityisen tärkeää, että taidekasvatus olisi saavutettavaa kaikille ja myös työmenetelmiltään tasa-arvoista. Erityisesti esittävien taiteiden alalla joidenkin taiteilijoiden missiona oli yhdistää samoihin harrasteryhmiin tai teoksiin eri taustoista tulevia osallistujia tai esiintyjä – esimerkiksi erilaisissa laitoksissa eläviä ihmisiä ja ammattitaiteilijoita – ja saada tällaisille esityksille myös uusia yleisöjä. Kuvataiteen alalla puolestaan kaksi haastateltavaa nosti esiin tavoitteen saada vammaisille kuvataiteilijoille lisää näkyvyyttä.

Toisenlaisena taidepoliittisena motiivina olivat estetiikkaan, laatuun ja tyyliin liittyvät *taiteen sisäiset kysymykset*. Haastateltavat kertoivat esimerkiksi, että heitä ei kiinnosta ”perinteinen” kuvataiteellinen studiotyöskentely ja teosten esittäminen gallerioissa tai ”perinteinen” teatteri näyttämötiloihin ja organisaatiokenttiin. Sen sijaan haastatellut saattoivat kokea ryhmälähtöisten prosessien arvaamattomuuden inspiroivana ja eitaiteilijoiden kanssa tehtävän työn esteettisen rikkonaisuuden kiinnostavana. Taiteellisen työskentelyn yhteisöllisyys ja yhteiskunnallisuus oli joillekin haastateltaville jo opinnoista juontuva työn lähtökohta. Esimerkiksi yksi teatterialalla työskentelevä haastateltava näki yhteiskunnallisen vastuun ja jatkuvan itsen kehittämisen eetoksen olevan peräisin opettajaltaan Jouko Turkalta 1980-luvun Teatterikorkeakoulusta.

Työskentelemällä yhteisötaiteellisissa, osallistavassa tai soveltavassa viitekehyksessä jotkut taiteilijat kokivat voivansa *vaikuttaa taiteen keinoin yhteisöihin*, organisaatioihin ja sosiaalisiin tilanteisiin. Taiteen ”toisenlaisuus”, potentiaali ”hämmäntää” konventioihin sidottua ajattelua ja toimintaa tai tasa-arvoistaa sosiaalisia tilanteita tuli esiin useammassa haastattelussa.

[Musiikkityöpajassa pienen kunnan työntekijöiden kanssa laitosmiehet uskalsi tehdä aika räväkkääkin, ja kunnanjohtaja oli siinä mukana, ja kaikki pysty nauramaan näille ikäville asioille, että se kunnanjohtaja on semmonen ja semmonen. Se tuo ihmisiä lähemmäksi toisiaan. (...) Uskalletaan pomoa haukkua sen laulun kautta kun ei välttämättä uskalleta tehdä sitä normielämässä. (...) Se on vähän niin kun ollaan saunassa alasti tasa-arvosina.

Monilla haastateltavilla oli myös vahva *kehittämisen orientaatio*. Jotkut olivat kehittäneet ominatakeisia työmenetelmiä yhteisölliseen taiteelliseen työskentelyyn. Kehittämistavoitteet saattoi-

vat suuntautua myös muualle kuin taiteeseen: intressi saattoi olla esimerkiksi työyhteisöjen kehittäminen tai taidelähtöisten työtapojen kehittäminen sosiaali- ja terveysalalle. Joidenkin taiteilijoiden tavoitteena oli oman taiteenalan laadun parantaminen tai tasokkaan ammattitaiteen vieminen hoivalaitoksiin.

Lopulta joitakin haastateltavia motivoi sosiaalisesti sitoutuneen taiteen tekemisessä myös – tai jopa ensisijaisesti – *työllistymisen mahdollisuus*. He olivat päätyneet osallistavan ja yhteisöllisen taiteen kentälle ilman selvää työnäkyä, työmahdollisuuden tarjoutuessa:

Sain tossa vuosi sitten tietää, että haettais kulttuuriin vanhustyöhön taiteilijoita. Ja mä aattelin, että no mieluummin mä tekisin jotain taiteeseen liittyvää, koska taiteen tekeminen, siitä rahan saaminen, se on hyvin haasteellista. (...) Mä ikään ku ajauduin, en mä mitenkään ajatellu, että mä nyt erityisesti vanhusten kans työkentelisin. Mutta kyllä mua varmaan motivoi se, että kaikilla on oikeus saada niitä taide-elämyksiä, kunosta riippumatta.

Edeltävä sitaatti tuo esille sen, kuinka taiteilijat joutuvat etsimään elantoa ”taiteeseen liittyvästä” työstä, kun taiteellinen työ itsessään ei aina elantoa takaa. Tällaisiin soveltaviin ja yhdisteleviin ratkaisuihin voi hyvinkin päätyä ajautumalla, sattumien kautta. Se ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö työstä voisi löytyä myös uusia, odottamattomiaakin motivaatiotekijöitä, kuten mahdollisuus tuoda vanhuksille taide-elämyksiä.

Pohdintaa: hybridi, moninaisuus, identiteetti?

Tässä artikkelissa olemme tarkastelleet haastatelteluaineistoon (n = 39) pohjautuen taiteilijoiden moniammattilaisuutta sekä työpolun käännekohtia ja työnäkyä. Tutkimuksemme kohdistui joukkoon taiteilijoita, joita yhdisti osallistava, soveltava tai pedagoginen työskentely taiteen keinoin erilaisissa yhteisöissä. Haastateltavilla oli hyvin kirjavia työpolkuja ja koulutustaustoja. ”Taiteen sekatyöläinen” -tyyppiset itsemäärittelyt olivat yleisiä. Useimpien kohdalla oli vaikeaa määrittellä ensisijaista ammattinimikettä. Osa oli tullut osallistavan taiteen kentälle jo opintojen myötä, osa taas erilaisten työpolun käännekohtien saattelemana. Työpolun käännekohdat korostivat työelämän ”heittelevää” luonnetta: esimerkiksi sattumat ja henkilökohtaiset tragediat elämässä olivat saat-

taneet ohjata yllättävillekin työurille. Jotkut olivat ajautuneet yhteisöissä tehtävään taidetyöhön työllistymismahdollisuuksien vuoksi. Taiteilijoita motivoi työ ihmisten kanssa joko auttamisen ja tukemisen näkökulmasta tai siksi, että ihmisten kohtaaminen koettiin palkitsevana itselle. Taiteilijoilla oli myös taidepoliittisia motiiveja yhteisölliseen ja osallistavaan työhön. He halusivat edistää taiteen saavutettavuutta ja purkaa taidemaailman hierarkioita, tai heitä kiinnostivat yhteisölliset taideprosessit esteettisistä syistä. Jotkut halusivat kehittää osallistavan taiteen menetelmiä tai tuottaa taiteen avulla uudenlaista ajattelua taidekentän ulkopuolisiin yhteisöihin.

Vuosituhaten vaihteen paikkeilla Suomessa lisättiin taiteellisten alojen oppilaitosten aloituspaikkoja – eri aloilla hieman eri aikoihin, mutta kokonaisuudessaan lisäys oli merkittävä (OKM 2010). Aloituspaiikkojen lisäyksen taustalla oli muun muassa odotuksia luovan talouden kasvusta. Seurauksena oli, että taiteellisilta aloilta valmistuneista alkoi olla työmarkkinoilla ylitarjontaa. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisussa *Taidekasvatuksen ja kulttuurialan koulutuksen tila Suomessa* (mt., 18–19) todetaan, että ”nykyinen kulttuuri- ja taidealojen koulutustarjonta ei kohtaa työmarkkinoiden kysynnän kanssa eikä koulutusta vastaaviin tehtäviin työllistystä riittävästi. Samanaikaisesti esimerkiksi sosiaali- ja terveysalalla kärsitään päinvastaisesta tilanteesta.”

Tätä vinoumaa on sittemmin paikattu yhtäältä taiteenalojen aloituspaikkojen vähentämisellä, ja toisaalta taiteilijoiden osaamista kohtaan on muodostunut uusia odotuksia hyvinvointialoilla. Jälkimmäisen suhteen julkiset panostukset ovat toistaiseksi vielä pieniä, mutta käsillä olevan artikkelin tulosten mukaan vaikuttaa siltä, että taiteilijat ja taidekasvatuksen ammattilaiset ovat itse hakeutuneet hyvinvointialoille ja sosiaalisesti sitoutuneeseen taidetyöhön. Siten voidaan katsoa myös, että taiteilijoiden ”liikatarjontaa” paikkaa se, että taiteilijat pystyvät soveltamaan osaamistaan kohtuullisen hyvin, ja he ovat omalla aktiivisuudellaan luoneet uusia työmahdollisuuksia – joskin on todettava, että työtoimenkuva ja elanto ovat useimmilla edelleen sirpaleisia. Ja kun taiteilijoiden on yhä vaikeampi määrittää, mitä he oikeastaan tekevät ja millainen on heidän ammatillinen identiteettinsä, seuraa väistämättä myös kysymys siitä, missä määrin taiteilijuus itsessään on muutoksessa.

Suomessa kaupalliset taidemarkkinat ovat pienemmät ja taiteellisen työn julkisuus on vähäisempää kuin monissa muissa Länsi-Euroopan maissa tai Yhdysvalloissa (vrt. Markusen 2013). Puhtaasti taiteellisella työllä eläminen on haastavaa, ja se on saanut taiteilijat etsimään muita työllistymismahdollisuuksia. Taiteellisen työn moniammatillaisuudesta ja pirstaloitumista on tutkimuskirjallisuudessa kuvattu hybriditeetin kautta (mm. Abbing 2002). Hybridin käsitettä on kuitenkin väännyt sen lievä epämääräisyys, eikä yksiselitteistä hybriditaiteilijan määritelmää ole.

Tässä artikkelissa olemme tutkineet, mitä hybridinen taiteilijuus pitää sisällään, ja toisaalta, onko hybridin käsite ylipäättään mielekäs lähtökohta moniammatillisuuden tarkasteluun taiteellisilla aloilla.⁷ Tutkimuksemme tulosten perusteella sosiaalisesti sitoutuneen taiteen tekijät ovat heterogeeninen ryhmä, jolla on niukasti yhteisiä ominaisuuksia. Taiteilijoiden työssä on hybridisiä piirteitä, mutta itse hybridiyden sisältöä on vaikea määrittellä. Näyttää siltä, että hybridisaation käsite kuvaa yhteisöissä työskentelevien taiteilijoiden työn luonnetta, mutta pelkästään hybriditaiteilijuudesta puhuminen ei vielä kerro paljoakaan siitä, mitä taiteilijat todellisuudessa tekevät. Jos lähtökohtana on “vahva hybriditeetti” (Karttunen 2017) eli biologiasta juontuva ajatus siitä, että hybridi tarkoittaa uuden lajin syntyä, tutkitut taiteilijat eivät muodosta yhtä lajia tai ammattityyppiä vaan monta. Tämä asettaa haasteen totutuille ammattikategorioille, minkä huomaa myös haastateltujen ammattirefleksioista: omaksi koettua ammattia on usein vaikea määrittää, määrittelemisessä turvaudutaan useisiin kategorioihin tai luodaan kokonaan uusia. Näin ikään kuin ristipölytyksen kautta syntyy juuri omanlaisensa hybridi.

Hybridin käsite (ks. myös Papastergiadis 2005) kuvaa myös identiteettikertomuksen rakenteita (Descombes 2016, 28–34; McAdams 2011, 100) osana taiteilijan työpolun muutosta ja työkuva laajenemista. Ymmärrämme identiteetin haastattelupuheen kautta hahmottuvaksi henkilökohtaiseksi näkemykseksi omasta itsestä ja sen asemoin-

nista vaihtuviin toimintakehyksiin, kuten työhön, perheeseen, taiteeseen, asenteisiin ja niin edelleen. Identiteetillä on liikkuva ja muotoutuva suhde ihmiseen: se ei ole valmiiksi saatettua, saati pysyvää. Myös työtoimenkuvien muutos heijastuu identiteettien rakentumiseen, sillä työhön kytkeytyviä identiteettejä on yhä vaikeampi muodostaa totuttujen ammattikategorioiden pohjalta. Identiteettikysymysten tarkempi tarkastelu jää kuitenkin toiseen yhteyteen.

Taiteilijoiden työllistyminen sosiaalisesti sitoutuneessa taiteessa ja taidetta soveltavilla aloilla on yksi ratkaisu taiteilijoiden työllistymisongelmiin. Kun taiteilijat kertovat olevansa etuoikeutettuja saadessaan viedä osaamistaan uusille toimintapinoille, he vahvistavat Abbingin (2002) myönteistä näkemystä hybriditaiteilijoista. Moniammatillisuus ei ole heille pakotettua ja vain elannon hankintaa, vaan ideaalitapauksessa myös laaja-alaista osaamista ja sivistystä sekä kykyä hyödyntää ja soveltaa näitä (ks. myös Piispa & al. 2015). Ainakin osalle taiteilijoista se vaikuttaa olevan mielekäs ratkaisu. Siten taiteilijoiden osaamisen hyödyntäminen tällä tavoin, “ei-perinteisesti”, on varovasti arvioiden myönteinen kehityskulku – vaikka toki on selvää, että taiteella on myös itseisarvo, ei vain hyötypotentialia.

Vapaaehtoisen osa-aikatyön muotojen tukeminen lienee mielekäästä itsensä työllistämisen määrän lisääntyessä ja työelämän muuttuessa pirstaleisemmaksi (ks. myös Ojala & al. 2016). Olemassa olevat ammattikategoriat näyttävät tämänkaltaisessa työn muutoksessa vanhentuneilta. Tämä aiheuttaa hankausta ammattikuvan määrittelyssä, mutta mahdollisesti myös työhön liittyvissä identiteettikysymyksissä. Hybridisyys voi aiheuttaa yksilön toiminnalle haasteita silloin, kun se kohtaa yhteiskunnan, työelämän ja sosiaaliturvan rakenteita. Sekavat, muuttuvat työnkuvat ja työmarkkina-asetat pudottavat yksilön kategorioiden väliin. Monipuolinen osaaja ei ole ihailtava “renessanssi-ihminen” vaan “seksikiö”, jolle ei aina löydy paikkaa yhteiskunnan järjestelmissä. (Vrt. Mary Douglasin tulokset anomaliaista, Douglas 1966.)

Tämä voi koskettaa muitakin kuin taiteilijoita. Työelämän muuttuessa monet muut ammatit muistuttavat kasvavasti taiteilijan työtä. Voimmeko siis tämän kautta pohtia työelämän muutosta laajemmin? Ainakin työtoimenkuvat ovat yhä epäselvempiä: on entistä vaikeampaa määrittellä, mitä kukakin tekee ja mihin esimerkiksi jonkin tietyn

7 Hybriditeetin metaforan onnistuneisuutta voi kyseenalaistaa siitä näkökulmasta, että eläinkunnassa kahden lajin risteytymisestä syntyvät jälkeläiset ovat usein hedelmättömiä. Lisäksi on huomioitava, että esimerkiksi englannin kielessä hybridi-sanalla on vähätteleviä konnotaatioita (vrt. suomen “seksikiö”). Toisaalta juuri nämä konnotaatiot voivat tavoittaa joidenkin taiteilijoiden kokemuksen ammattikategorioiden väliin putoamisesta ja siitä, ettei omalle osaamiselle löydy paikkaa tai arvostusta.

alan koulutus johtaa. Sattumallakin on merkittävä osuutensa. Toisekseen työlle annettavat merkitykset ja työnäyt voivat olla moninaisia, mutta huomionarvoista ainakin taiteilijoiden haastatteluiden perusteella on, että ne kytkeytyvät paljolti työn sisältöön – eivät esimerkiksi vain palkkaan. Toisin

sanoen työllä on jonkinlainen kutsumuksellinen luonne (Piispa & Salasuo 2014, 78–83; Tuohinen 2010). Se ei ole “vain” työtä, vaan sen merkityksissä korostuvat esimerkiksi auttamisen, kohtaamisen, kehittämisen ja tasa-arvon ulottuvuudet.

Saapunut 6.7.2017
Hyväksytty 4.10.2017

KIRJALLISUUS

- Abbing, Hans: *Why Are Artists Poor? The Exceptional Economy of the Arts*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2002.
- Alper, Neil O. & Wassall, Gregory H.: *More Than Once in a Blue Moon. Multiple Jobholdings by American Artists*. Santa Ana, CA: Seven Locks Press, 2000.
- Bain, Alison & McLean, Heather: *The artistic precariat*. *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society* 6 (2013): 1, 93–111.
- Bhabha, Homi K.: *The Location of Culture*. London: Routledge, 1994.
- Cronberg, Tarja: *Luova kasvu ja taiteilijan toimeentulo*. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2010.
- Denzin, Norman K.: *Interpretive Biography*. Newbury Park: Sage, 1989.
- Descombes, Vincent: *Puzzling Identities*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2016.
- Douglas, Mary: *Purity and Danger. An Analysis of Concepts of Pollution and Taboo*. London: Routledge & Kegan Paul, 1966.
- Erikson, Erik: *Identity, Youth and crisis*. New York: W.W. Norton Company, 1968.
- Gill, Rosalind & Pratt, Andy: *In the social factory? Immaterial labour, precariousness and cultural work*. *Theory, Culture & Society* 25 (2008): 7–8, 1–30.
- Gleason, Philip: *Identifying Identity: A Semantic History*. *The Journal of American History* 69 (1983): 4, 910–931.
- Guignery, Vanessa: *Introduction. Hybridity, why it still matters*. S. 1–8. Teoksessa Guignery, Vanessa & Pessio-Miquel, Catherine & Specq, Francois (toim.): *Hybridity. Forms and Figures in Literature and the Visual Arts*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2011.
- Haapakorpi, Arja & Onnismäa, Jussi: *Ammattien laajalaistuminen ja sen työpoliittinen merkitys*. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö, 2014.
- Herranen, Kaisa & Houni, Pia & Karttunen, Sari: *”Pitäisi laajentaa työalaansa”*. Kuvataiteilijoiden ammattirooli ja osaamistarpeet tulevaisuuden työelämässä. Helsinki: Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissätiö, 2013.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena: *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Gaudeamus, 2008.
- Houni, Pia: *Näyttelijäidentiteetti. Tulkintoja omaelämäkerrallisista puhenäkökulmista*. Helsinki: Teatterikorkeakoulu, 2000.
- Houni, Pia & Ansio, Heli (toim.): *Taiteilijan työ. Taiteilijan hyvinvointi taidetyön muutoksessa*. Helsinki: Työterveyslaitos, 2013.
- Hänninen, Vilma: *Sisäinen tarina, elämä ja muutos*. Tampere: Tampereen yliopisto, 2000.
- Jokela, Timo & Coutts, Glen & Härkönen, Elina & Huhmarniemi, Maria (toim.): *Cool. Applied Visual Arts in the North*. Rovaniemi: University of Lapland, 2013.
- Jokinen, Elina: *Vallan kirjailijat. Valtion apurahoituksen merkitys kirjailijoille vuosittuhannen vaihteen Suomessa*. Helsinki: Avain, 2010.
- Julkunen, Raija: *Uuden työn paradoksit. Keskusteluja 2000-luvun työprosess(e)istä*. Tampere: Vastapaino, 2008.
- Järvensivu, Anu & Nikkanen, Risto & Syrjä, Sannu (toim.): *Työelämän sukupolvet ja muutoksissa pärjäämisen strategiat*. Tampere: Tampere University Press, 2014.
- Karttunen, Sari: *”Kun lumipallo lähtee pyörimään”*. Nuorten kuvataiteilijoiden kansainvälistyminen 2000-luvun alussa. Helsinki: Taiteen keskus-toimikunta, 2009.
- Karttunen, Sari: *Laajentuva taiteilijuus. Yhteisötaiteilijoiden toiminta ja identiteetti hybridisaatio-käsitteen valossa*. *Tahiti: Taidehistoria tieteenä* 1 (2017).
- Kauppa- ja teollisuusministeriö [KTM]: *Luovien alojen yrittäjyyden kehittämisstrategia*. Kauppa- ja teollisuusministeriö, 2007.
- Kettunen, Paavo: *Leipää vai läsnäoloa? Asiakkaan tarve ja diakoniatyöntekijän työnäky laman puristuksessa*. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus, 2001.
- Krippendorff, Klaus: *Content Analysis. An Introduction to Its Methodology*. London: Sage, 2013.
- Kunst, Bojana: *Artist at Work. Proximity of Art and Capitalism*. Winchester, UK: Zero Books, 2015.
- Kurunmäki, Liisa: *A hybrid profession – the acquisition of management accounting expertise by med-*

- ical professionals. *Accounting, Organizations and Society* 29 (2004): 3–4, 327–347.
- Lehikoinen, Kai & Pässilä, Anne: Johdanto. S. 7–33. Teoksessa Lehikoinen, Kai & Pässilä, Anne & Martin, Mari & Pulkki, Maiju (toim.): *Taiteilija kehittäjänä. Taiteelliset interventiot työssä*. Helsinki: Taideyliopiston Teatterikorkeakoulu, 2016.
- Lemert, Charles: A history of identity. The riddle at the heart of the mystery of life. S. 3–30. Teoksessa Elliot, Anthony (toim.): *Handbook of Identity*. London: Routledge, 2014.
- Lindström, Sofia: Artists and multiple job holding. Breadwinning work as mediating between bohemian and entrepreneurial identities and behavior. *Nordic Journal of Working Life Studies* 6 (2016): 3, 43–58.
- Markusen, Ann: Artists work everywhere. *Work and Occupations* 40 (2013): 4, 481–495.
- McAdams, Dan: Narrative Identity. S. 99–115. Teoksessa S. J. Schwartz & al. (toim.): *Handbook of Identity Theory and Research*. New York: Springer, 2011.
- McGovern, Gerry & Currie, Graeme & Ferlie, Ewan & Fitzgerald, Louise & Waring, Justin: Hybrid manager-professionals' identity work: The maintenance and hybridization of medical professionalism in managerial contexts. *Public Administration* 93 (2015): 2, 412–432.
- Noordegraaf, Mirko: From “pure” to “hybrid” professionalism. Present-day professionalism in ambiguous public domains. *Administration & Society* 39 (2007): 6, 761–785.
- Oinas, Timo & Anttila, Timo & Mustosmäki, Armi: Työn organisoinnin muutos yksityisellä ja julkisella sektorilla. Lisääntyvätkö uudet työn organisoinnin muodot Pohjoismaissa? *Yhteiskuntapolitiikka* 81 (2016): 6, 670–680.
- Ojala, Satu & Nätti, Jouko & Kauhanen, Merja: Eriävät osa-aikatyön syyt ja työn laatu. *Yhteiskuntapolitiikka* 81 (2016): 3, 259–272.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö [OKM]: Taidekasvatuksen ja kulttuurialan koulutuksen tila Suomessa. Opetus- ja kulttuuriministeriön politiikka-analyysi 2010:1. Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2010.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö [OKM]: Luova talous ja aineettoman arvon luominen kasvun kärjiksi. Luovat alat suomen talouden ja työllisyyden vahvistajina -työryhmän raportti. Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2017.
- Paakkunainen, Kari: Alkaisinko yrittäjäksi? Tutkimus nuorten yrittäjyysspoliittisista kirjoituksista ja asenteista. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, 2007.
- Palonen, Tuire & Boshuizen, Henny P. A. & Hytönen, Kaisa & Hakkarainen, Kai & Lehtinen, Erno: Nousevat ja nopeasti muuttuvat asiantuntijuuskäytännöt ja niihin kouluttautuminen. Teoksessa Rouhelo, Anne & Trapp, Heli (toim.): *Tulevaisuuden asiantuntijuutta rakentamassa*. Turku: Turun yliopiston koulutus- ja kehittämiskeskus Brahea, 2013.
- Papastergiadis, Nikos: Hybridity and ambivalence. Places and flows in contemporary art and culture. *Theory, Culture & Society* 22 (2005): 4, 39–64.
- Peltola, Sami & Ollila, Matias & Metsä-Tokila, Timo: Luovat alat. Toimialaraportti. Työ- ja elinkeinoministeriö, 2014.
- Piispa, Mikko & Ansio, Heli & Houni, Pia & Käpykangas, Sari: Osa-aikainen taiteilija? Vahvojen kategorioiden välissä rakentuva hybridi-identiteetti. *Työelämän tutkimus* 13 (2015): 2, 151–157.
- Piispa, Mikko & Salasuo, Mikko: Taiteilijan elämäntutkimus. Tutkimus nuorista taiteilijoista 2000-luvun Suomessa. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, 2014.
- Pirttilä, Ilkka & Houni, Pia: Miten sujuu suomalainen teatterityö. Helsinki: Työterveyslaitos, 2011.
- Rensujeff, Kaija: Taiteilijan asema 2010. Taiteilijakunnan rakenne, työ ja tulomuodostus. Helsinki: Taiteen edistämiskeskus, 2014.
- Seppälä, Tapio: Kestääkö kutsumus? Teologin työnäky arjen puristuksessa. Helsinki: Kirjapaja, 1997.
- Sosiaali- ja terveysministeriö [STM]: Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia. Toimintaohjelman 2010–2014 loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriö, 2015.
- Suomen Kulttuurirahasto: Taidetta hoitolaitoksiin. Suomen Kulttuurirahasto, 2017. <https://skr.fi/fi/taidetta-hoitolaitoksiin> (luettu 3.5.2017)
- Taikusydän: Keskustelua käsitteistä. Mistä oikein puhumme? Taikusydän 2017. <https://taikusydän.turkuamk.fi/uutiset/kasitteet/> (luettu 12.5.2017)
- Throsby, David: A work-preference model of artistic behaviour. S. 69–80. Teoksessa Peacock, Alan & Rizzo, Ilde (toim.): *Cultural Economics and Cultural Policies*. Dordrecht: Kluwer, 1994.
- Throsby, David & Zednik, Anita: Multiple job-holding and artistic careers. Some empirical evidence. *Cultural Trends* 20 (2011): 1, 9–24.
- Tuohinen, Titta: Nuorten 'työeetos' – protestanttisesta etiikasta työyhteisön henkeen? *Työpoliittinen aikakauskirja* 53 (2010): 4, 33–42.
- Valtioneuvosto: Ratkaisujen Suomi. Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma 29.5.2015.
- van Winkel, Camiel & Gielen, Pascal & Zwaan, Koos: De hybride kunstenaar. De organisatie van de artistieke praktijk in het postindustriële tijdperk. Breda en Den Bosch: AKV/St. Joost, 2012.
- Vuorinen, Pentti: Hybridiammatteja vai ammattihybridijä? *Työpoliittinen aikakauskirja* 4 (2013), 53–59.
- Yeung, Anne Birgitta: Diakonia ristipaineiden aallokossa? Diakonian työnäky ja suhde hyvinvointivaltioon. *Diakonian tutkimus* 2007: 1, 5–25.

ENGLISH SUMMARY

Heli Ansio & Pia Houni & Mikko Piispa: "There's no job title for what I do" – socially engaged artists and hybrid work ("Ei ole keksitty sitä ammattinimikettä, mikä olisin". Sosiaalisesti sitoutuneen taiteen tekijät ja hybridinen työ.)

Artists typically earn their living from several artistic, arts-related and non-artistic jobs. Recently, artists have been encouraged to work in different sectors of society, such as welfare and care. Socially engaged practices have increased in different fields of art. This qualitative research article examines socially engaged artists' work in Finland. Based on semi-structured interviews (N=39), it seeks to answer research questions related to 1) meanings that artists give to their work, 2) artists' identifications with different occupational categories, and 3) their vocational mission. The analysis ties in with the ongoing international discussion on hybridity in artistic work.

The interviewees work with different target groups (from public service clients to professionals in work organizations) using participatory artistic methods. Three-quarters of them also do autonomous artistic work, even though some refrain from making distinctions between autonomous and applied or socially engaged practices. The informants tend to have

multiple educations and fields of professional expertise. Turning points in their careers have led them to new, often unusual professional combinations. Most of them feel that they do not fit into established occupational categories. They cope with this by combining job titles, inventing new ones, using different titles in different contexts, or sticking to the category of artist as an all-purpose title.

Socially engaged artists often construct their vocational mission in terms of helping or supporting people. Encounters with different people are rewarding for themselves, too. Artists also have missions related to arts policy, such as promoting the accessibility of arts, developing participatory arts aesthetics or working methods, or impacting communities through art. Some are motivated by employment opportunities.

The informants do not constitute a unified category of "hybrid artist", but represent several different "cross-breeds" between existing occupational categories. The results have implications for working life at large, since overlapping jobs, careers and occupational identities are increasing in other occupations, too.

Keywords: artists' work, hybrid artist, socially engaged art.